

DOKUMENT			DIARIENUMMER
Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet			Skriv diarienummer
UPPRÄTTAT AV	DATUM	DOKUMENTBETECKNING	VERSION
Kyrkosekreterare Cristina Grenholm	11 maj 2021	Rapport	1.0

Teologiska utmaningar i utlandskyrkans mobila verksamhet

Uppdraget

På uppdrag av avdelningschefen för utlandskyrkan, Richard Jönsson, har denna rapport om de teologiska utmaningarna i utlandskyrkans mobila verksamhet framtagits.

BAKGRUND

Verksamheten i Svenska kyrkan i utlandet är i stark förändring. Från att ha varit en, ibland den enda, kontaktytan med Sverige för sjömän och andra svenskar i utlandet, med framför allt social omvårdnad så som möjlighet att läsa tidningar och ringa hem och få kontakt med myndigheter, har Svenska kyrkan i utlandet nu andra funktioner med betoning på Svenska kyrkans grunduppdrag.

Utlandskyrkans fokus bland dimensionerna i församlingens grundläggande uppgift är gudstjänst (där de kyrkliga handlingarna intar en framskjuten plats) och diakoni. De svenska skolorna, ambassader, konsultat och utsända från svenska företag utgör centrala grupper och verksamhetsfält för utlandskyrkan.

De möjligheter till kontakt och kommunikation med Sverige som digitaliseringen medfört är en faktor i de förändringar som också karakteriserar utlandskyrkans verksamhet numera. En annan central faktor är att en större grupp svenskar befinner sig i utlandet under kortare tid, upp till ett år, och inte längre emigrerar från Sverige utan pendlar tillbaka med jämna mellanrum. Dessa representerar olika yrkeskategorier. En effekt av utbildningsväsendets internationalisering är att studenter hör till de svenskar som befinner sig i utlandet under en längre, men begränsad, tid. Turister utgör en väsentlig målgrupp för utlandskyrkan och bland dem finns det stora grupper som reser längre bort och är borta flera månader.

Utlandskyrkan arbetar med tre olika typer av organisationer. Den första är utlandsförsamlingar som till exempel Paris, London och Berlin. Dessa församlingar har kyrkoherde och kyrkoråd. De skiljer sig inte verksamhetsmässigt från församlingar i Sverige, men de är inte territoriellt avgränsade. De kan ha mycket stora ansvarsområden och flera verksamhetsplatser. Den andra typen av organisering av verksamheten är mobil, men har ett huvudsäte som i Thailand och Hongkong. Där finns många fasta platser, medan en väsentlig del av verksamheten bedrivs av medarbetare på resande fot. Den tredje typen är ambulerande präster med världsdelar som ansvarsområden: Afrika, Asien, Europa, Nordamerika och Sydamerika. Denna rapport avser de två senare grupperna som tillsammans benämns det mobila teamet.

Kyrkoordningens församlingskriterier är utformade primärt för territorialförsamlingar i Sverige och stämmer därför inte på ett omedelbart sätt med utlandskyrkans olika sätt att organisera verksamheten. När det gäller det mobila teamet saknar medarbetarna i stor utsträckning konkret förankring i en lokal kyrkobyggnad och gudstjänstfirande församling.

SYFTET MED UTREDNINGEN

Syftet med utredningen är, för det första, att klargöra och precisera vilka teologiska utmaningar som följer av utlandskyrkans ökade mobilitet avseende kyrkosyn, församlingssyn och ämbetssyn. Reflektionen ska även beakta de ekumeniska aspekterna av utlandskyrkans arbete.

För det andra syftar utredningen till att ge förslag på hur dessa utmaningar kan mötas i en förståelse av den teologiska grunden för verksamheten. Detta innebär att det klargörs hur församlingens grundläggande uppgift blir utförd genom uppdragen i den mobila verksamheten. En viktig aspekt att ta hänsyn till är andra modeller för mobil verksamhet. Inom utredningens ram har endast en jämförelse med den norska utlandskyrkan gjorts efter samtal med uppdragsgivaren.¹

Utredningen ska också, mot bakgrund av den teologiska analysen, dra slutsatser av betydelse för en framtida verksamhetsmodell för ambulering verksamhet i utlandet liksom för den mobila verksamheten i Asien, Oceanien, Nord- och Sydamerika, Afrika samt Europa.

Syftet är således både deskriptivt och normativt med fokus på de teologiska utmaningarna och förslag på hur den teologiska grunden för mobil verksamhet kan förstås. Det ingår inte i utredningen att föreslå framtida verksamhetsmodeller, men att ange teologiska förutsättningar för rådets diskussion.

EFFEKTMÅL

I förlängningen är avsikten att klargörandet och preciseringarna av de teologiska utmaningarna i den mobila verksamheten samt den föreslagna förståelsen av den teologiska grunden för denna ska leda till följande:

- Det finns en gemensam förståelse av uppdraget i den mobila verksamheten.
- Denna förståelse av uppdraget får ett tydligt uttryck i arbetssätt och praktik.
- Den mobila verksamhetens ekumeniska dimensioner har klargjorts.
- Rapporten ger ett underlag för fortsatt diskussion om eventuell ökad förekomst av mobila arbetssätt i framtiden.
- Delar av resultatet har även relevans för reflektionen över församlingsarbete i Sverige.

AVGRÄNSNINGAR

Parallellt med detta arbete utförs en angränsande uppgift av professor Sven-Erik Brodd. Genom de seminarier som anordnas av avdelningen för Svenska kyrkan i utlandet har vi haft kännedom om varandras arbete, men de har utförts självständigt och oberoende av varandra.

Rapporten ger en nulägesbeskrivning. Detta betyder inte att den historiska utvecklingen av Svenska kyrkan i utlandet saknar betydelse för den mobila verksamheten, men den behandlas inte här.²

¹ Här används samma översättning av *Sjømannskirken - Norsk kirke i utlandet* som i Kjörling, Mikael *Ambulerande präster för Svenska kyrkan i utlandet i Afrika och Asien* (2014).

² Se *Utlandskyrkan: Struktur och delaktighet* (Svenska kyrkans utredningar 2009:1) s. 45, där det finns en mycket kort sammanfattning, och *Svenska kyrkan i utlandet: organisation och uppgifter* (Svenska kyrkans utredningar 2001:1).

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

Uppdraget har försenats på grund av coronapandemin. Pandemin har också givit speciella förutsättningar för uppdragets genomförande genom att den mobila verksamheten har haft begränsade möjligheter att vara mobil och de ambulerande prästerna inte har kunnat lämna Sverige. Detta har bland annat medfört att det mobila teamet haft regelbundna digitala möten för gemensam reflektion där kyrkosekretären har kunnat medverka vid fyra tillfällen, vilket varit en fördel för uppdragets genomförande.

Uppdraget är även begränsat i tid och omfång. Om utveckling av resultaten bedöms behövas, utförs detta inom ramen för ett nytt uppdrag.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

Utredningens fokus på de teologiska utmaningarna och förslag på hur den teologiska grunden för mobil verksamhet kan förstås, har utgått från Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Som framgår av såväl *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* som Lagen om Svenska kyrkan är Svenska kyrkan ett evangelisk-lutherskt trossamfund och en ”öppen folkkyrka, som i samverkan mellan en demokratisk organisation och kyrkans ämbete bedriver en rikstäckande verksamhet”.³

Uppgifter om bakgrunden till den ambulerande verksamheten har hämtats från Michael Kjörulings rapport *Ambulerande präster för Svenska kyrkan i utlandet i Afrika och Asien* (2014). Rapporten behandlade frågan om huruvida ambulerande prästtjänster borde inrättas inom ramen för Svenska kyrkan i utlandet. Uppdraget resulterade i en rekommendation att inleda en verksamhet med ambulerande präster i Afrika och Asien. Någon teologisk analys gjordes inte i rapporten. I stället hänvisade Kjöruling till de bevekelsegrunder som är gemensamma för Svenska kyrkans verksamhet i utlandet.⁴ Till skillnad från Kjörulings uppdrag har detta en av sina utgångspunkter i den i kyrkoordningen uttryckta kyrkosynen, församlingssynen och ämbetssynen relaterade till den mobila verksamheten.

Aktuella verksamhetsöversikter från den mobila verksamheten har givit tillgång till årlig skriftlig dokumentation för verksamheten 2015 – 2020.

Samtal har förts med de ambulerande prästerna i Asien, Afrika och Sydamerika vid ett tillfälle 2020-12-07 samt med hela mobila teamet som inkluderar även den ”semimobila” verksamheten i Bangkok, Dubai (senare inkluderat i ansvaret för den mobila verksamheten i Afrika), Europa, Hongkong, Nordamerika och Södra Thailand 2021-01-25 och 2021-03-15. Det första samtalet handlade om utredningens syfte och de aspekter som medarbetarna bedömde vara väsentliga. Det andra samtalet fokuserade församlingssynen och medarbetarnas förståelse av sitt uppdrag. Kyrkosyn och ämbetssyn blev en naturlig del av tematiken när församlingssynen valdes som utgångspunkt för samtalet. Vid det tredje tillfället 2021-03-15 diskuterades ett första utkast till denna rapport. Samtalen fördes utifrån

³ Lag (1998:1591) om Svenska kyrkan § 2, se även *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, Första avdelningen: Svenska kyrkan som evangelisk-lutherskt trossamfund.

⁴ ”Däremot berör jag inte närmare frågan om varför Svenska kyrkan i utlandet skulle ha en verksamhet med ambulerande präster. Min mening är att det handlar om samma bevekelsegrunder som de som ligger bakom att Svenska kyrkan överhuvudtaget bedriver en verksamhet bland svenskar i utlandet och att detta därför inte särskilt behöver motiveras när det gäller ambulerande präster.” Kjöruling s. 5.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

frågor som sänts ut i förväg. De dokumenterades skriftligt av mig. Medarbetarna har alltså tagit del av och bidragit till innehållet i rapporten.

Information om det mobila arbetet i den norska utlandskyrkan har dels inhämtats vid ett samtal med dess operativa ledare, Petter Skants, dels i en intern rapport i redaktion av Skants med titeln *Lett å nå, lett å unngå: erfaringsöverföring i ambulerende prestetjeneste* (2017). Ytterligare ekumeniska aspekter av arbetet har diskuterats med enhetschef Peter Lindvall med utgångspunkt i *Svenska kyrkans plattform för ekumenik och interreligiös samverkan* som beslutats av kyrkostyrelsen 2020-12-16.

Samtal har även förts med ledningen för Svenska kyrkan i utlandet, avdelningschef Rickard Jönsson, biträdande avdelningschef Johanna Holmlund Lautmann och biskopsmötets företrädare i Rådet för Svenska kyrkan i utlandet, biskop Thomas Petersson.

Framställningen av de rättsliga aspekterna av utlandskyrkans verksamhet har diskuterats med rättschef Maria Lundqvist Norling.

Ansvaret för innehållet i rapporten är dock helt och hållet författarens.

DEN TEOLOGISKA UTMANINGEN I KYRKOORDNINGEN OCH LAGEN OM SVENSKA KYRKAN

Enligt *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* är församlingen den primära enheten inom kyrkan. Församlingen avgränsas territoriellt och de som tillhör den är de personer som tillhör Svenska kyrkan och är bosatta inom församlingens område.⁵ Bestämningen kan i detta sammanhang betraktas som en beskrivning av vad som normalt gäller, i betydelsen vad som vanligen är fallet. Samtidigt anger kyrkoordningen två undantag. Det första nämns redan i inledningen till den andra avdelningen: de icke-territoriella församlingarna. Det andra undantaget är Svenska kyrkan i utlandet som omnämns i 2 kap. 12 – 13 §§.

Svenska kyrkan i utlandet omfattar utlandsförsamlingar och övriga utlandsverksamheter. Kyrkostyrelsen beslutar vilka utlandsförsamlingar som tillhör Svenska kyrkan och vilka övriga utlandsverksamheter som ska finnas.⁶

På motsvarande sätt anges det som normalt gäller i lagen om Svenska kyrkan:

Svenska kyrkan är ett evangelisk-lutherskt trossamfund som framträder som församlingar och stift. Svenska kyrkan har också nationella organ.⁷

Även av lagen framgår alltså att församlingen är territoriellt bestämd samt att det finns icke-territoriella församlingar.⁸ I lagen är dock inte Svenska kyrkan i utlandet omnämnd, vilket är en konsekvens av att lagstiftaren endast har ett nationellt ansvar. I förarbetena till lagen nämns däremot Svenska kyrkans församlingar i utlandet.⁹

⁵ *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, Inledningen till andra avdelningen. Jfr 4 § lagen (1998:1591) om Svenska kyrkan.

⁶ *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, 2 kap. 12 §.

⁷ Lag (1998:1591) om Svenska kyrkan 1 §.

⁸ Lag (1998:1591) om Svenska kyrkan 4 §.

⁹ Se prop. 1997/98:116 s. 54.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

I kyrkoordningen är Svenska kyrkan i utlandet genomgående omnämnd utöver vad som gäller i andra fall, till exempel i 7 kap 7 §. Stiftsstyrelsen ska enligt denna paragraf främja församlingslivet i stiftet medan samma uppgift fullgörs av kyrkostyrelsen när det gäller Svenska kyrkan i utlandet. Ärenden som annars handläggs av respektive domkapitel, handläggs när det gäller Svenska kyrkan i utlandet av ”Domkapitlet i Visby stift i särskild sammansättning”.

Konstruktionen är alltså den att kyrkoordningens bestämmelser bara gäller för Svenska kyrkan i utlandet om det är särskilt angivet (2 kap. 12 § andra stycket).¹⁰ Det beror på att Svenska kyrkan i utlandet inte per automatik har ansetts kunna inrymmas i vissa bestämmelser i kyrkoordningen, dels då allt inte är relevant i en utlandskontext, dels då verksamheten i andra länder styrs av de lagar som gäller där. Utlandsförsamlingarna har därför särreglerats. Då har också vissa anpassningar skett.

Detta är en teologisk utmaning. Hur ska den utmaningen tolkas? Det finns huvudsakligen två alternativ. Antingen utgör Svenska kyrkan i utlandet något skilt från det som normalt gäller eller så är det fråga om ett specialfall av det som gäller i Svenska kyrkan. Distinktionen avser här en nyansskillnad där uppfattningen att det är fråga om ett specialfall uttrycker att det är mer som förenar än som skiljer verksamheterna åt.

Teologiskt menar jag att det är rimligt att se Svenska kyrkan i utlandet som ett specialfall och inte som en väsentligen annorlunda (alltså skild från det som normalt är fallet) verksamhet i jämförelse med kyrkan inom rikets gränser. Såväl utlandsförsamlingar som ”övriga utlandsverksamheter” är delar av Svenska kyrkan som i allt väsentligt ska förstås på samma sätt som Svenska kyrkan på svenskt territorium. Dess tro, bekännelse och lära är densamma. Det är samma evangelisk-lutherska trossamfund och en öppen folkkyrka, som i samverkan mellan en demokratisk organisation och kyrkans ämbete bedriver en verksamhet. I teologisk mening är faktum att bundenheten till svenskt territorium saknas av underordnad betydelse.

Slutsatsen av detta resonemang blir att den teologiska utmaningen är att beskriva hur normalfallet och specialfallet relaterar till varandra. I den ambulerande verksamheten i Svenska kyrkan i utlandet samlas människor till gudstjänst, undervisning bedrivs i grupper som samtalar om tro och liv, diakoni är en central uppgift bland annat i samverkan med ambassadernas konsulära avdelningar och mission är en grundpelare i den uppsökande delen av verksamheten som redskap för det som idag ofta uttrycks som att delta i Guds mission, *Missio Dei*.¹¹ Vad är det då som är speciellt för den mobila verksamheten i Svenska kyrkan i utlandet?

FÖRSAMLINGENS CENTRALA BETYDELSE I KYRKOSYNNEN

Inför relationsändringen mellan staten och Svenska kyrkan år 2000 bedrevs ett omfattande utredningsarbete. För att analysera vissa övergripande och grundläggande teologiska frågor i arbetet med kyrkoordningen tillsattes en teologisk expertgrupp. I promemorian *Några noteringar om*

¹⁰ Kyrkoordning för Svenska kyrkan 9 kap 2a §. En sammanställning av innehållet i kyrkoordningen av särskild relevans för Svenska kyrkan i utlandet är under revision.

¹¹ Se Kyrkornas världsråds dokument Kristenson, Olle & Rober Odén (red). *Tillsammans för livet: Mission och evangelisation i en värld i förändring* (Sveriges kristna råd & Svenska missionsrådet 2013). Begreppet uttrycker en förändring i synen på mission från att innebära att kristna kommer med tron till andra till att kristna deltar i Guds mission i världen.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

församlingen utarbetade denna expertgrupp bland annat kriterier för vad en församling är.¹² Dessa sammanfattas i utredningen på följande sätt:

- Församlingen omfattar de personer som tillhör Svenska kyrkan inom ett visst geografiskt område. (Här bortses från att det undantagsvis också finns icke-territoriella församlingar.)
- I församlingen firas normalt en huvudgudstjänst på söndagen eller åtminstone en gudstjänst varje vecka.
- I församlingen finns ett kyrkorum, avskilt för gudstjänst och andakt.
- I församlingen finns människor som tar ansvar för att församlingens grundläggande uppdrag och uppgift blir utförd och är beredda att ingå i församlingens beslutande organ.
- I församlingen finns en präst som har det pastorala ansvaret.¹³

En given utgångspunkt är Augsburgska bekännelsens artikel VII om kyrkan som ”de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas”. Här anges alltså både kyrkans gemenskapskaraktär som de heligas samfund och dess funktion i förkunnelse och utdelande av sakramenten.

I relation till dessa kriterier kan det konstateras att utlandskyrkans mobila verksamhet utgör ett specialfall. Förutom att det territoriella kriteriet inte uppfylls, är den mobila verksamheten mindre frekvent samlad till gudstjänst. Sällan firas denna som huvudgudstjänst i kyrkoordningens mening. Det saknas ett för församlingen invigt kyrkorum. De beslutande organen befinner sig på avstånd från verksamheten och huruvida det finns människor som tar ansvar för att den grundläggande uppgiften blir utförd varierar. Endast ett kriterium, så som de här är formulerade, är uppfyllt av den mobila verksamheten: det finns en präst som, sänd av biskopen i Visby stift, tar pastoralt ansvar inom sitt av kyrkostyrelsen givna uppdrag och som döper, konfirmerar, välsignar äktenskap och håller olika typer av minnesgudstjänster.¹⁴ Detta innebär i sin tur att det finns människor som samlas till gudstjänst och i vars gemenskap evangeliet förkunnas och sakramenten delas ut.

Det bör i detta sammanhang noteras att de ambulerande prästerna explicit inte har uppdraget att *bilda församlingar* i den mening som anges i kriterierna ovan. Inom ramen för sin utredning av behoven skriver Michael Kjörling att det som efterfrågades var just platser där det inte fanns förutsättning för att bilda församling.

Utgångspunkten har då varit det som enkelt kan uttryckas med orden ”det ska vara en plats där det finns tillräckligt många svenskar för att det ska vara meningsfullt att åka

¹² För en sammanfattning av dessa tankar se *Gemensamt ansvar* (Svenska kyrkans utredningar 2015:1) s. 105 – 108.

¹³ *Gemensamt ansvar* s. 107. (Citat)

¹⁴ Vigslar och begravingar i Svenska kyrkans ordning är mindre förekommande i utlandet. Jfr *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* 2 kap. 1 §.

dit, men inte så många att det finns förutsättningar att bilda en traditionell församling”.¹⁵

Samtidigt kan det också konstateras att utförandet av församlingens grundläggande uppgift, så som den anges i inledningen till andra avdelningen i kyrkoordningen, är en given utgångspunkt för den mobila verksamheten, vilket framgår av såväl av styrdokument som verksamhetsöversikter. Det är av betydelse för den mobila verksamheten att relatera den grundläggande uppgiften till dess i kyrkoordningen angivna syfte, liksom att notera att kyrkoordningstexten också adresserar konsekvenser av den grundläggande uppgiften.

Församlingens grundläggande uppgift är att fira gudstjänst, bedriva undervisning samt utöva diakoni och mission. Syftet är att människor ska komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupprättas. Allt annat som församlingen utför är stöd för och en konsekvens av denna grundläggande uppgift.¹⁶

Samtalen och verksamhetsöversikterna visar både på att definitionen av församlingens grundläggande uppgift är bestämmande för förståelsen av arbetet i mobila teamet, att syftet med uppdraget är i centrum och att medarbetarna ser sin verksamhet som ett utflöde av församlingens uppdrag.¹⁷

FÖRSAMLINGSSYNYN I DEN MOBILA VERKSAMHETEN

Jag inleder med att beskriva församlingssynen i den mobila verksamheten med utgångspunkt i det mobila teamets förståelse av den. De verksamhetsöversikter jag tagit del av har inte syftet att ge en fördjupad teologisk reflektion över verksamheten, utan ska främst ge en beskrivning av den konkreta verksamhet som bedrivits under året. Samtalen har därför varit avgörande för att teckna bilden av den teologiska reflektion som förutsätts av medarbetarna. I samtalen har det blivit tydligt för mig att församlingssynen, kyrkosynen och ämbetssynen både spelar en viktig roll och är föremål för kontinuerlig reflektion i relation till det praktiska arbetet.

Därefter kommer jag att relatera till innehållet i de skriftliga verksamhetsöversikterna för respektive tema.

Vid det första mötet med hela mobila teamet 2021-01-25 var alltså temat församlingssyn. Jag hade ställt ett antal öppna frågor:

Denna gång vill jag få resonera med er om *församling* utifrån den mobila verksamheten. Vad är den? Var är den? När finns den? Vad kännetecknar församlingen i er verksamhet? Hur skiljer det sig från en territorialförsamling i Sverige? Vad är bättre/lättare och vad är sämre/svårare?

¹⁵ Kjörling s. 34.

¹⁶ *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*, inledning till andra avdelningen.

¹⁷ Här används begreppet ”utflöde”, vilket alltså varken är identiskt med ”stöd” eller ”konsekvens”, utan snarare ska uppfattas som relaterat till den grundläggande uppgiften och dess syfte. I den meningen har ”utflöde” en viss anknytning till begreppet ”konsekvenser” i den ovan citerade inledningstexten.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

I samtalet utkristalliserades ett antal teman. I denna framställning har dessa kompletterats med perspektiv som gavs vid det första samtalet med den mindre gruppen ambulerande präster 2020-12-07. Temana återges i den ordning och på det sätt de berördes i samtalen.

De som församlas är en *församling i biblisk mening*. De församlade är ett i Kristus och inkarnationen tar gestalt bland dem i nattvardsfirandet. Det är ofta flexibelt vilka som utgör församlingen. Där svenskar befinner sig en längre tid formas en grupp. Jesus är uppdragsgivaren.

I den mobila verksamheten måste man, när det gäller församlingsbegreppet, *skilja mellan formell organisation och reell församlingssamfund*. Det handlar om att utgå från det som redan finns och att inte skapa nya strukturer. Kreativitet och församling hör samman.

Kyrkan finns redan på plats. De som församlas vid ett tillfälle är församlingen. Präst och andra medarbetare är resurser. Kyrkan finns också på plats dels genom andra samfund som är lokalt representerade, dels genom Svenska kyrkans medlemmar.

Relation står i fokus. Relationerna finns i flera dimensioner: mellan personerna, mellan präst/medarbetare och församling samt mellan människan och Gud. Relationerna tar tid att skapa och kräver omsorg för att vidmakthålla.

Det är viktigt att *bemyndiga* de som församlas. De söker ofta primärt en gemenskap. Grunden för gemenskapen uppfattas många gånger vara kultur och tradition. Utmaningen för den mobila verksamheten är att *koppla samman* detta med att bekräfta dem som kommer i deras andlighet och uppdrag i det gemensamma prästadömet och att bemyndiga lemmarna i Kristi kropp på fältet under veckan.

Den regelbundna *pulsen* i gudstjänstlivet fungerar på motsvarande sätt som hemma. På de platser där det firas gudstjänst med regelbundenhet i den semimobila verksamheten värnas regelbundenheten i gudstjänstfirandet. Detsamma gäller, men på andra villkor, i den ambulerande verksamheten. Se även om de digitala arbetsformerna nedan.

Den mobila verksamheten söker ständigt *den goda platsen*: puben, stranden, ambassaden, den lokala kyrkan. Ett sätt att bemyndiga församlingen är att be om hjälp med att finna den goda platsen.

Gudstjänsten är en livstolkande rit i vid mening. Detta innebär att man i den mobila verksamheten utför den grundläggande uppgiften med *kreativitet* och att de olika dimensionerna i den grundläggande uppgiften ofta överlappar varandra.

Det *diakonala* finns i centrum av hur församlingsuppdraget utförs i den mobila verksamheten. Fångelsebesök, enskilda samtal och hembesök genomförs liksom många *själavårdande samtal*.

YTTERLIGARE PERSPEKTIV PÅ FÖRSAMLINGSSYNNEN FRÅN VERKSAMHETSÖVERSIKTERNA

I verksamhetsöversikterna används de fyra dimensionerna i församlingens grundläggande uppgift som en indelningsgrund för redovisningen. Verksamheten återges kortfattat och jag sammanfattar här perspektiv som kompletterar vad som framkommit i samtalen.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

Gudstjänst: Mässor firas i stor utsträckning och detta sker regelbundet där det finns plats att utgå från. Gemensamt och karakteristiskt för den mobila verksamheten är gudstjänsterna vid stora högtider som allhelgona, advent, Lucia, jul och midsommar. Där ett fåtal gudstjänster firas står dessa, i kulturen och traditionen förankrade, högtider i fokus. Gudstjänstillfällena är kanaler för engagemang och ger grund för involvering.

Undervisning: I den mobila verksamheten finns en kombination av fördjupande samtal med enskilda och samtalsgrupper av olika slag. Kontakten och samarbetet med skolor och skolföreningar är framträdande.

Diakoni uppfattas vara en grund för verksamheten, vilket också är framträdande i samtalen med mobila teamet.

Mission framträder som grundläggande dimension i läsningen av verksamhetsöversikterna. Ett exempel citeras här i sin helhet.

Vi har haft en mycket övertygad missionssyn. Vi är en del av den 'trinitariska missionen'. Vi jobbar utifrån den och vi låter den ligga fast. Jag menar att målen har nåtts, även om dom är svåra att mäta.

Faderns mission, vilket innebär återupprättelsen av hela skapelsen. I vårt fall skulle Faderns mission i Södra Thailand betyda att vi jobbar för att de människor vi är satta att tjäna får tillgång till de basbehov varje människa har rätt till. Rent vatten, mat för dagen, sjukvård, men också en sund sexualsyn, ett sunt förhållande till alkohol och droger mm mm.

Sonens mission, människans frälsning och återupprättelse. Inte i en snäv "andlig" mening utan mer utifrån Luk 4, den klassiska programförklaringen för den latinamerikanska befrielsesteologin. För vår kyrka betyder det att förkunnelsen siktar på att upprätta människor att ta ansvar för sina egna liv, se sina egna möjligheter samt att Gud älskar varje människa, hur man än levt sitt liv.

Andens mission, att dra till Fadern. Här ser vi oss som en del av Den helige Andes verk i södra Thailand. Vårt uttalade mål och vår uppfattning är att det är bra för människor att komma i kontakt med kyrkan, med oss. Vi kommer att arbeta för att öka kontaktytorna, göra reklam för kyrkans arbete, visa oss i profilkläder osv.¹⁸

I samtalen om innehållet i denna rapport har missionens betydelse lyfts fram. Flera av medarbetarna har konstaterat att det är ett naturligt begrepp i deras verksamhet, men att det är mindre fokuserat i Svenska kyrkans arbete hemma.

KYRKOSYN OCH ENSAMARBETE

Som sagts ovan, är det inte fråga om att här identifiera kyrkosynen i relation till att Svenska kyrkan är ett evangeliskt-lutherskt trossamfund med en demokratisk och episkopal struktur. Denna kyrkosyn

¹⁸ Verksamhetsöversikt Södra Thailand – Phuket 2017. Formuleringen förekommer i lite olika varianter i flera av verksamhetsöversikterna.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

förutsätts i den mobila verksamheten. Men en grundläggande fråga för medarbetarna är hur den mobila verksamheten hänger samman med helheten? Eftersom det finns avgörande skillnader när det gäller uppfyllandet av församlingskriterierna samtidigt som kyrkan är densamma, är den teologiska relationen mellan den gemensamma kyrkosynen och de speciella villkoren för utförandet av församlingens grundläggande uppgift angelägen att precisera. Frågan har även organisatoriska dimensioner. Vilket är det bästa organisatoriska uttrycket för den mobila verksamhetens relation till kyrka och församling? Den ställs av medarbetarna både som en intern fråga om hur de själva ser på detta, och som en extern om hur ”kyrkan hemma” ser på den mobila verksamheten. ”Var sitter den förlängda armen fast?” som en av medarbetarna uttryckte det.

Likheten med sjukhuskyrkan och annan institutionssjälavård påtalas och är uppenbar. En del i arbetet är att utbilda, hjälpa och stötta personalen som finns på plats på institutioner och myndigheter, i föreningar och skolor. Liksom i sjukhuskyrkan består insatsen i att finnas för personer på en plats som inte är deras ”naturliga”. När personen lämnar sjukhuset, vare sig det är som patient eller anställd, är det lokalförsamlingen som står för kontinuiteten. Motsvarande gäller för utlandskyrkans mobila verksamhet.

Den mobila verksamheten karakteriseras av att de som arbetar där tar emot dem som kommer, vilket även formar kyrkans karaktär. Den kan vara cocktailkyrka och fritidskyrka, kriscentrum och kulturarena. Den är också uppsökande med uppdrag att gestalta kyrkans närvaro i samhället och ”gudstjänsten efter gudstjänsten”.

KYRKOSYN I VERKSAMHETSÖVERSIKTERNA

Den mobila verksamheten karakteriseras av att vara i rörelse. Den är uppsökande, medarbetarna skapar mötesplatser och rör sig ut. Kallelsen kommer i hög grad från de bortglömda och ensamma, och detta, betonas det, är en stor uppdragsgivare. Ofta är mötet kort och kan beskrivas som ”a moment of church”.

Att komma till människorna där de befinner sig har i samtalen lyfts fram som något som är ett uttryck för att vara folkkyrka. Det har också sagts att detta är något som saknas i Svenska kyrkans församlingar i Sverige idag.

ÄMBETSSYN

Ett återkommande tema är vikten av att prästen får vara församlingens redskap och resurs och att undvika koncentrationen på prästen som person. Teologin om den mobila verksamheten som en del av Guds mission (*missio Dei*) formar dess grundfråga: Hur verkar Gud i världen och hur kan vi samspela i det? Bilden av att man följer senapskornen som fallit i jorden där ute återkommer.

Biskopen i Visby är den som sänder ut medarbetarna i deras uppdrag. Detta beskrivs i ett protokoll från *Rådet för Svenska kyrkan i utlandet* som ett diakonalt missionsuppdrag.

Ämbetssynen i verksamhetsöversikterna är samstämmig med vad som framkommit i samtalen.

ETT DIGITALISERAT ARBETSSÄTT ÄVEN FÖRE PANDEMIN

Den mobila verksamheten har sedan länge arbetat med sociala medier och kanaler i kombination med fysiska möten, såväl med gudstjänst och samtalsgrupper som med individuella kontakter. Ändå har

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

pandemin inneburit en avgörande förändring. Frånvaron av fysiska möten blir än mer påtaglig. De utarbetade digitala arbetsformerna upplevs dock fortsatt fungera väl.

Pandemin har inneburit att det mobila teamet haft regelbundna digitala möten, vilket har upplevts som ett viktigt forum. Gemensamma förutsättningar och utmaningar i arbetet har kunnat diskuteras mellan arbetskamrater som har ett särskilt uppdrag.

EKUMENIK OCH INTERRELIGIÖSA PERSPEKTIV

I den mobila verksamheten är ekumenik och interreligiösa perspektiv något som främst relaterar till dem man möter. Detta framkommer i samtal och verksamhetsöversikter. Många som bor utomlands lever med en person med annan konfessionell eller religiös tillhörighet. I det vardagliga arbetet hör ekumenisk samverkan ofta samman med frågan om var gudstjänsten kan firas. Ekumeniken initieras genom personkontakter och i det lokala. Samarbete med framför allt den internationella avdelningen förekommer.

Av Kyrkoordningen och *Svenska kyrkans plattform för ekumenik och interreligiös samverkan* framgår att denna hållning är förankrad i Svenska kyrkans ekumeniska och interreligiösa kallelse.

Svenska kyrkan är en del av den världsvida kyrkan och har en kallelse till kyrkans synliga enhet. Utifrån kyrkans tro på Gud som skapande, upprättande och livgivande i hela världen, är den vidare ekumeniska kallelsen att verka för kyrkans enhet, mänsklighetens gemenskap och världens helande, samt att söka Guds tilltal i mötet med varje människa oavsett religiös tradition.¹⁹

Snarare än att beskriva den mobila verksamheten i Svenska kyrkan i utlandet som ett ekumeniskt och interreligiöst arbete motsvarande det som bedrivs i utlandsförsamlingarna, kan det beskrivas som ett arbete med ekumeniska och interreligiösa förutsättningar. Utlandsförsamlingarna relaterar till såväl multilaterala som bilaterala organisationer och överenskommelser.

I den mobila verksamheten är ekumeniska och interreligiösa perspektiv nära knutna till mötet med enskilda, vilket är en dimension av hur dessa perspektiv kommer till uttryck och gestaltas.

Kärleksbudet påbjuder respekt för alla människor oavsett tro. Biskopsbrevet *De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext* identifierar tre perspektiv som särskilt viktiga för hur kyrkan agerar i ett mångreligiöst samhälle: i respekt för den enskilda människan, i en god relation till andra trossamfund och med en genomtänkt teologi om mission och religionsmöten.²⁰

Givetvis gäller företräderskapet för Svenska kyrkan och dess ekumeniska relationer och hållning till andra religioner i alla sammanhang, också i den mobila verksamheten.

ATT LÄRA FRÅN NORSKA UTLANDSKYRKANS AMBULERANDE VERKSAMHET

I Michael Kjörtings utredning var *Sjømannskirken - Norsk kirke i utlandet* given att ha med. Där har mobila präster, där kallade ambulerande, funnits sedan slutet av år 1994, då den första tjänsten

¹⁹ Kyrkoordning för Svenska kyrkan, inledning till fjortonde avdelningen, även citerad i plattformens inledning.

²⁰ Svenska kyrkans plattform för ekumenik och interreligiös samverkan s. 1.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

utannonserades.²¹ Alltsedan starten har verksamheten varit förenad med stor frihet för dem som har dessa tjänster.

När den norska utlandskyrkan började med denna verksamhet, föregicks den inte av så mycket utredning. Snarare var det så att man tillsatte en tjänst och lät innehavaren finna ut vad den skulle innebära.²²

På vissa platser finns en kyrkokommitté, på andra inte. Kontinuiteten i arbetet skapas i hög grad genom kontinuitet bland tjänsteinnehavarna och det arbetslag de tillsammans utgör.

Ambulerande präster har sitt eget sammanhang och sina egna träffar. Var och en av dem är "bestyrer" över sig själv. ... Man måste kunna vara "präst utan kyrkobyggnad".²³

Den norska utlandskyrkan är en fristående organisation som har avtal med Norska kyrkan och de ambulerande prästerna står under tillsyn av biskopen i Bergen. Sjomanskyrkan är en viktig del av identiteten. Den mobila verksamheten har en utgångspunkt i en förfrågan från Fredrik Berger, dåvarande ledare för Statoil International, om norska utlandskyrkan kunde besöka de anställda där det inte fanns någon sjömanskyrka.

Både genom rapporten *Lett å nå, lett å unngå* och i samtal med Petter Skants 2021-03-04 blir likheten och skillnaden när det gäller identifierat behov av teologisk reflektion tydlig. Den teologiska förståelsen av församlingssyn, kyrkosyn och ämbetssyn i verksamheten är förutsatt snarare än explicit i den norska utlandskyrkan. Detta problematiseras inte i den norska kontexten på motsvarande sätt som förutsätts i detta utredningsuppdrag. Samtidigt har vissa teman kommit att framstå som karakteristiska för den ambulerande verksamheten i norska utlandskyrkan. Det handlar om närvarons sakrament:

Sjomannskirken er forvalter av «tilstedeværelsens sakrament». Ved å reise lange avstander for å treffe nordmenn (få eller mange) der de er, så synliggjør vi en omsorg som ligger utenfor vår hverdag. Vi blir hverken Gud eller Jesus der vi kommer, men vi blir et symbol på en kirke som har Gud og Jesus som sin herre. Spørsmålet blir ikke hvor mange gudstjenester eller hvor mange gudstjenestedeltakere som kom, men at de vi møtte «ble sett». De blir sett av oss og gjennom oss blir de også sett av Gud.²⁴

Liksom i den mobila verksamheten i Svenska kyrkan i utlandet understryks den uppsökande verksamheten och det diakonala uppdraget.²⁵ Relationen till dem som de ambulerande prästerna möter är i centrum och uppdraget är, som Petter Skants uttryckte det, att få en kontakt "som det gnistrar om". När den ambulerande prästen möter en person långt hemifrån på en plats som varken är prästens eller

²¹ Bjerkholt, Terje. "Historisk tilbakeblikk" i Skants 2017 s. 13.

²² Kjörling s. 9.

²³ Kjörling s. 10.

²⁴ Bjerkholt s. 16.

²⁵ Skants, Petter. "Grunnlaget for tjenesten" i Skants 2017 s. 19f.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

den andra personens egen, ställs höga krav på uppmärksamhet och lyhördhet för att detta ska kunna äga rum. Det är detta mångdimensionella möte som kan bli till ett närvarons sakrament.

Bearbetning av teologiska frågor blir samtidigt en självklar och nödvändig del av arbetet. De ambulerande prästerna blir exponerade för lokal religion som kan leda till ifrågasättande av aspekter av den egna tron. Det är viktigt att tolka vad som sker och ha ett forum för att prata om detta. Det sker genom detta en utveckling och fördjupningen av den egna tron.

De ambulerande prästerna är bosatta i Norge, främst av familjesociala skäl. Många av dem har arbetat under lång tid i utlandskyrkan.

RESULTAT OCH REFLEKTIONER

Syftet med utredningen är, som framgått ovan, flerfaldigt. Jag återkommer nu till vad jag kommit fram till för resultat och jag delger även mina reflektioner kring utredningens teman och resultat.

Jag tog min utgångspunkt i att identifiera den teologiska utmaningen för den mobila verksamheten i Svenska kyrkan i utlandet i tolkningen av kyrkoordningen och lagen om Svenska kyrkan. Utmaningen identifierades först som frågan huruvida den mobila verksamheten är skild från det normala, förstått som det som vanligen gäller, eller om den snarare är ett specialfall. Jag angav skäl för att se den som ett specialfall och frågan kunde preciseras. Hur relaterar normalfallet och specialfallet till varandra? Frågan ställdes avseende de teologiska områden som angivits i uppdraget: församlingssynen, kyrkosynen och ämbetssynen.

Det korta svaret på frågan är att utlandskyrkans mobila verksamhet har sina tyngdpunkter inom ramen för det som ryms i normalfallet, utan att varje kännetecken är uppfyllt. Omvänt blir vissa karakteristika i kyrkolivet mer framträdande i den mobila verksamheten än i församlinglivet i Sverige. Diakoni och mission är på flera sätt mer framträdande i den mobila verksamheten. Den har därmed viktiga erfarenheter och lärdomar att bidra med till kyrkolivet i Sverige. Specialfallet relaterar till normalfallet och den levande relationen dem emellan – inte bara beskrivningen av att de relaterar till varandra – är av stor betydelse för den mobila verksamheten och kan bli större för Svenska kyrkan i övrigt.

När det gäller *församlingssynen* uttrycker medarbetarna att de både ser sin verksamhet som kontrast och normalitet. Kyrkorummet, som är så centralt för både hemförsamlingar och utlandsförsamlingar, ersätts av sökandet efter den goda platsen. Detta hindrar dock inte att en reell församlingsgemenskap uppstår. Bemyndigandet av dem som församlas och deras uppdrag i det gemensamma prästadömet kommer i fokus på ett sätt som inte är fallet i ”normalförsamlingen”. Det speciella är således både sådant som i någon mening saknas i den mobila verksamheten och sådant som i någon mening saknas i annat församlingliv.

Det är naturligt att redovisa verksamheten i termer av dimensionerna i församlingens grundläggande uppgift. Mobil verksamhet är som annan församlingsverksamhet i detta avseende. Uppdraget är detsamma, fokus är annorlunda.

När det gäller *kyrkosynen* kan relationen mellan det speciella och det normala sägas handla om att kyrkan i den mobila verksamheten karakteriseras av rörelse i stället för platsbundenhet, kallelsen till dem som befinner sig utanför snarare än till dem som söker sig till kyrkan, och det momentana snarare

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

än det stabila. Detta är givetvis inte främmande för annan församlingsverksamhet, men i den mobila verksamheten utgör det en grundförutsättning.

Utgångspunkten är gemensam i hela Svenska kyrkan och bland annat uttryckt i Augsburgska bekännelsen VII:

...kyrkan är de heligas samfund, i vilket evangelium rent förkunnas och sakramenten rätt förvaltas.

Att möta människor där de befinner sig uppfattas som ett viktigt kännetecken på att vara folkkyrka som i viss mån blivit mindre framträdande i kyrkolivet hemma.

Ämbetssynen karakteriseras av samspelet mellan det allmänna och det särskilda prästadömet och av förankringen i verksamheten som en del av Guds mission.

Min analys av såväl kyrkosyn som ämbetssyn är att kallelsen från dem det mobila teamet möter i verksamheten är tydligare än sändningen från Svenska kyrkan. Det finns en organisatorisk orsak till detta som kommer tydligt till uttryck i att relationen till stift och biskop är flertydig. Varje präst och diakon har två biskopar att relatera till genom att tillsynen finns i Visby domkapitel och främjandet finns hos kyrkostyrelsen där ärkebiskopen är ordförande. Den pastorala omsorgen om uppdraget handhas av avdelningen för utlandskyrkan samtidigt som det finns en pastoral relation till biskopen i Visby.²⁶

Även när det gäller *ekumenik och interreligiösa perspektiv* finns en tydlig relation till det som i övrigt gäller i Svenska kyrkan, samtidigt som den mobila verksamheten i högre grad möter dessa perspektiv i praktiken än som delar av ett strukturerat arbete.

Här finns utvecklingspotential både i hemkyrkan och hos medarbetarna i den mobila verksamheten. Samtidigt finns det en likhet mellan annat lokalekumeniskt arbete och det som sker genom det mobila arbetet. Det är av vikt att kontinuerligt utveckla kunskap om den ekumeniska och interreligiösa kontexten och medvetenheten om vad det innebär att företräda Svenska kyrkan i samspel med den aktuella kontexten. Samspelet med ACT nämndes i samtalen, medan samspelet med kyrkokansliets ekumenikhandläggare verkar mindre självklar.

Slutligen är det mycket som är gemensamt med *norska utlandskyrkans* ambulerande verksamhet. Samtidigt är det avgörande skillnader i organisationens autonomi och praktikernas relation till kyrkosynen. När det gäller kyrkosynen ägnar Svenska kyrkan avsevärt större uppmärksamhet åt det som är denna utrednings huvudfråga om hur centrala teologiska bestämningar relaterar till verksamheter med olika inriktning, i detta fall den mobila och semimobila verksamheten.

TEOLOGISKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR FRAMTIDA VERKSAMHETSMODELL

Utredningens avslutande syfte är att, mot bakgrund av den teologiska analysen, dra slutsatser av betydelse för en framtida verksamhetsmodell för ambulerande verksamhet i utlandet liksom för den mobila verksamheten i Asien, Oceanien, Nord- och Sydamerika, Afrika samt Europa. Vad detta

²⁶ Detta kommenterades i Läronämndens yttrande 2011:5y Tillsyn och främjande i utlandskyrkan.

Rapport avseende utlandskyrkans mobila verksamhet

innebär i grad av konkretion angavs på följande sätt: Det ingår inte i utredningen att föreslå framtida verksamhetsmodeller, men att ange teologiska förutsättningar för rådets diskussion.

Församlingssyn, kyrkosyn och ämbetssyn har klargjorts både när det gäller det särskilda och det som är gemensamt med Svenska kyrkan i övrigt. Liksom i många andra teologiska frågor är det möjligt att dra olika organisatoriska slutsatser. Kyrkomötets läronämnd har vid upprepade tillfällen konstaterat att det ur läromässig synpunkt är möjligt med olika organisatoriska lösningar.²⁷ Så är även fallet utifrån den analys som gjorts i denna utredning.

Jag avslutar dock med några reflektioner som berör hur arbetet med den mobila verksamheten i Svenska kyrkan i utlandet organiseras.

Som i varje uppdrag i kyrkan är sändningen avgörande. När det gäller den mobila verksamheten råder speciella oklarheter som har med arbetets karaktär i relation till verksamhetsmodellen att göra. Närheten mellan hur det mobila teamet uppfattar sitt uppdrag och Svenska kyrkans församlingssyn, kyrkosyn och ämbetssyn är, som jag redovisat ovan, tydlig. Men denna tydlighet motsvaras inte av hur verksamheten nu organiseras. Det mobila teamet utför i hög grad ett ensamarbete i det gemensamma tjänst. Men var sitter den förlängda armen fast? Hur ges arbetet vad man skulle kunna kalla pastoral stadga?

En tydligare knytning till en viss församling övervägs. Tidigare har deltidsanställning i församling inom rikets gränser provats. Andra konstruktioner är möjliga. Knytning till utlandsförsamling kan övervägas. Där finns den familjesociala utmaningen som det innebär att gemensamt sändas ut till ”främmande land” samtidigt som den som har anställningen kommer att tillbringa den mesta tiden på andra platser. Ytterligare ett alternativ är att stärka knytningen till Visby stift och dess biskop. Även när det gäller anställningsförhållanden och placering i övrigt finns olika möjligheter.

Min rekommendation utifrån denna utredning är att den lösning som väljs motiveras teologiskt. Av att man kan dra olika organisatoriska slutsatser av teologin följer att varje organisatorisk slutsats både kan och bör motiveras teologiskt. När olika alternativ och deras teologiska motiveringar jämförs skapas en god grund för arbetet. Då kan såväl uppdragsgivare som medarbetare utgå från samma bild av de teologiska förutsättningarna och deras konkreta konsekvenser.²⁸ Min förhoppning är att denna rapport ska vara till hjälp genom att spegla och tydliggöra teologisk reflektion över praxis i den mobila verksamheten.

²⁷ Se t.ex. Läronämndens yttrande 2018:6y om förhållandet mellan pastorat och församling.

²⁸ I mina samtal med mobila teamet framkom att medarbetarna hämtat inspiration från Martin Modéus arbete i Linköpings stift med att vara en kyrka i rörelse och från ”Nya sätt att vara kyrka”. Faktum att dessa två källor är olika och samtida gör dem intressanta i sammanhanget. Modéus Martin. *Levande tillsammans med Kristus: Om en kyrka i rörelse. Herdabrev för Linköpings stift* (Skellefteå: Artos & Norma 2016) respektive [Nya sätt att vara kyrka \(nyasattattvarakyrka.se\)](#) och deras övergripande presentation ”En kyrka för, tillsammans med och mitt ibland människor på det sätt som är relevant för dem.”